

doi: 10.3935/rsp.v25i1.1511

ERAZMOVE POSLOVICE I CARGO KULTOVI NOVOGA DOBA

Darko Polšek

Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2016., 352 str.

U doba gotovo samo loših vijesti, nerazumijevanja najvažnijih ekonomskih zakona i vjerovanja u neku magičnu manu s neba koju će nam dati svemoćna država, pravo je osvježenje vratiti se k zdravorazumskim znanjima i mudrostima koje u svojoj knjizi *Erazmove poslovice i cargo kultovi novoga doba* izlaže Darko Polšek. Ta je knjiga zbirka njegovih osvrti i feljtona o mnogobrojnim temama, od obrazovanja, socijalne politike, uloge i odgovornosti pojedinca do zadaće države u gospodarskom razvoju i održivosti sna o europskom jedinstvu. U razmjerno kratkom prikazu teško je izložiti sve navode i razmišljanja tako da ćemo moći navesti samo one najvažnije poruke.

Sam naslov knjige, odnosno njegov dio »cargo kultovi« dolazi s Polinezije krajem Drugog svjetskog rata, kada su Amerikanci zrakoplovima stanovnicima dostavljali hranu. Polinežani su nakon nekog vremena magijski oponašali zvukove motora, radili drvene avionske komande i pripremali staze za slijetanje, ali hrana više nije dolazila. Kako magija više nije djelovala, postali su jako ljuti na Amerikance. Na sličan način, stanovnici Hrvatske ljuti su na cijeli svijet jer ih ne razumije i onemogućava im napredak.

Osim uvoda, publikacija ima šest poglavlja i sedmo zaključno razmatranje. U vrlo kratkom uvodu, autor pojašnjava zašto je koristio poslovice Erazma Roterdamskog. One su postale dio narodne mudrosti

naroda, ali ih se prečesto zanemaruje ili ne razumije. Polšek je pripremio socijalno-filozofske i političke priče s ključem koji je ponekad skriven, pa je obveza čitatelja da ga otkriju. Navedene su priče nastajale u razna vremena i s različitim povodima, a autor se nada kako će uspješno izdržati test promjena i ostati dugo aktualne.

Prvo poglavlje knjige pod nazivom *Životinjska farma na tržištu: Bestijarij bez Ararata* istražuje što je bolja ljudska osobina (i/ili pristup u znanstvenim istraživanjima, odnosno političkom odlučivanju): biti kao lisica koja razmjerno površno zna mnogo stvari ili kao jež koji zna samo jednu stvar, u cjelini. Iako ne postoji jednoznačan i jasan odgovor, čini se kako je ipak najbolje imati kombinaciju spomenutih vrlina, jasnog cilja kojem neumorno i beskompromisno stremimo (ježeva metoda) i fleksibilnosti cijelog niza pametnih i raznolikih strategija (poput lisice) koje omogućavaju ostvarenje zadanog cilja ili dolazak do dogovorenog mjesta.

Pod naslovom *Oj junačka zemljo mila* u drugom se poglavlju pozornost ponajviše posvećuje nedovoljnoj upornosti i nedostatku strpljenja koji u značajnoj mjeri obilježavaju stanovnike »Lijepe naše«. Razmišljajući o tome kakvo bi umjetničko djelo mogla biti današnja Hrvatska, Polšek nudi tri mogućnosti: nedovršeno – pa ga treba poslati na doradu, što bi u ovom slučaju trebala napraviti Europska unija, traljavo jer je stvaralac bez ambicija i invencija te nesklon vježbanju te konačno izgubljeno i neprivlačno zbog mnogobrojnih krpanja, dodavanja i oduzimanja. Polšek se katkad čini kako je u Hrvatskoj vrijeme stalo: društveni se problemi ne rješavaju, nego gomilaju, svatko prebacuje odgovornosti i krivnju na nekog drugog, nezadovoljni smo postojećim, a strašno se bojimo promjena i protivimo im se svim snagama. Tako se Hrvatska pretvorila u bojno polje između do-

bro organiziranih i razmjerno homogenih skupina koje žele očuvati nepromijenjeno društvo, i drugih često neučinkovitih ili nejedinstvenih predstavnika usmjerenih na rješavanje postojećih gospodarskih i društvenih teškoća.

Trinaest hrvatskih "cargo kultova" razmatra se u trećem poglavlju knjige. Teme su vrlo raznolike, od neodlučnosti u rješavanju pitanja strateških investicija, preko pogrešnog vjerovanja kako se javnim radovima može smanjiti nezaposlenost i izravnom demokracijom mogu riješiti problemi nesudjelovanja građana u procesu odlučivanja do neutemeljenog vjerovanja kako se Amerikanci stalno trude da spoznaju naše tajne. Tako Polšek (na str. 127) navodi: »Unatoč često benevolentnim, zaštitničkim namjerama naših zakonodavaca, naše su institucije evoluirale kao polukriminalni rentijerski sustav, kao sustav u kojem baš svatko želi izvući dobit prije negoli je investicijski projekt započeo.« Stoga ne treba čuditi što je na svjetskim rang-listama poslovne klime i pogodnosti za ulaganja Hrvatska rangirana prilično loše. Posebno je zanimljiv četvrti prilog o javnom dobru u kojem se argumentirano kritizira stav što se često čuje u Hrvatskoj kako javno dobro po definiciji ne može ili ne smije biti profitabilno te kako se nužno isključuju privatni i javni sektor. Tako možemo biti ili za javni sektor i javno dobro ili za privatni sektor i privatno dobro, ali nikako za oboje.

Poglavlje *Fajrunt u Helginom baru* započinje istoimenim prilogom o potrebi pronalaženja krivca za sve zlo u svijetu. Helga je prodavala alkohol na dug, njezine pijane mušterije su se dragovoljno zaduživale, a jednom kada je dug došao na naplatu, otplaćuju ga oni koji nikada nisu bili u baru ili ne piju alkohol. Otkrivanje krivca je važan dio evolucijskog razvoja čovječanstva, posebice danas u Hrvatskoj kada se želi (ili mora) nekoga okriviti za

propušteni nadzor nad neuspjelom privatizacijom ili poslovanjem Agrokora. Iako mnogi vjeruju kako je glavni uzrok takvog nezavidnog stanja sprega kapitala i politike, Polšek je siguran kako smo krivci svi mi, koji smo od države tražili previše, a i političari koji su nam se nastojali dodvoriti i ispunjavali sve želje što su daleko iznad objektivnih materijalnih mogućnosti. Loša ekonomska politika nije posljedica ostvarivanja partikularnih interesa, lobiranja i/ili pretjerane bliskosti političara i poduzetnika, nego se često događa zato što političari glasačima pružaju upravo ono što glasači žele: besplatno školstvo, besplatno zdravstvo, besplatno socijalno osiguranje, velike poticaje za željeznice, poljoprivredu, brodogradnju i slično. Nepromišljeno ponašanje, inercija građana i institucija zajedno s nesposobnošću predlaganja i provedbe mjera poboljšanja stanja, oduzeli su ljudima mogućnost snalaženja i pretvorili ih u pasivne promatrače zbivanja u svijetu.

Machiavelli u prokletej avliji naziv je petog poglavlja u kojem se u najvećoj mjeri razmatra utjecaj teoretičara i znanstvenika na oblikovanje javne svijesti, ali i na primjeru demonstracija pred koju godinu u Bosni ocjenjuju masovni pokreti usmjereni na smjenu postojeće vlasti. Posve je pogrešno vjerovanje kako će nakon rušenja, paleža i pljačke, svi problemi sami po sebi biti riješeni, a društvo će biti bogato i sretno. Nasilni pokušaji promjene uvijek su mnogo gori nego zadržavanje postojećeg stanja koje je ipak nastalo zahvaljujući demokratskom djelovanju. Moguće prelijevanje ili utjecaj bosanskih događanja na rješavanje hrvatskih gospodarskih i socijalnih problema samo bi pogoršalo naše nezavidno stanje i još više otežalo pronalaženje rješenja za teškoće s kojima se susrećemo. Oni su prema pogrešnoj dijagnozi raznovrsnih samozvanih stručnjaka posljedica postojanja i utjecaja kasnog kapitalizma,

dok je Polšek uvjeren kako su nastali uslijed nastojanja da zadovoljimo sve moguće materijalne želje koje su daleko iznad naših stvarnih financijskih mogućnosti.

Sudbina Europske unije i mogućnost njezinog propadanja predmet su izlaganja šestog poglavlja. Europsko jedinstvo, vjerojatno najveći u povijesti uspjeh čovječanstva koji je omogućio dugo razdoblje mira i prosperiteta, danas je pod velikim znakom pitanja, a njegova održivost i budućnost su pod mnogim prijetnjama. To je za Hrvatsku posebice aktualno sada kada su započele rasprave vezane uz potrebu i opravdanje uvođenja eura. Dok jedna skupina građana u Europi smatra kako je potrebno pojačati demokratske procese i donošenje odluka spuštati na nižu razinu vlasti, mnogi drugi tvrde kako je potrebno osnažiti i ubrzati proces ujedinjenja kao jamstvo daljnjeg opstanka EU-a. Očuvanje ili daljnje širenje upotrebe eura zahtijeva izgradnju institucija i oblikovanje fiskalnih i drugih odgovarajućih pravila što će neminovno značiti pojačanu centralizaciju u EU-u. Istodobno, Njemačka koja je bila najveći i najodlučniji zastupnik europske centralizacije, morala je (a vjerojatno će morati i ubuduće) biti jedini vjerovnik dugova koje su napravile druge članice.

Najkraće, sedmo, poglavlje sadrži samo jedan prilog u kojem se autor opet vraća ježevima i lisicama s početka knjige te istražuje što određuje ljudsko ponašanje i namjere. U filozofskom objašnjenju ljudske prirode i uzročnosti njezinog djelovanja, Polšek naglašava kako su ljudski zakoni kao i zakoni ljudske prirode grubo, ali nas to ne sprječava da uživamo u svim dosezima civilizacije koje često mora platiti netko drugi. »Puki opis ljudskih postupaka i namjera, ma kako detaljan i živ bio, neće nam dati odgovor na pitanja koja nas stvarno zanimaju, odgovore na pitanja o uzrocima ljudskih postupaka i o posljedicama

koje nastaju interakcijom tih pojedinačnih slučajnosti.« (str. 329-330)

Zaključno, teško je u nekoliko misli opisati sve vrijednosti ove zanimljive i dojmive knjige posvećene ponajviše lutanjima i teškoćama Hrvatske, ali i suvremenog društva u Europi i svijetu. Kako se Europa još nije odlučila hoće li ići federalnim ili konfederalnim smjerom, to su u njoj veliki neriješeni prijevori kako i u kojoj mjeri pomoći zaduženim članicama ili ih prepustiti sudbini. Više Europe često znači neka bogati plate dugove siromašnih, ali tada imaju i pravo odlučivanja u ime siromašnih. To je za mnoge previsoka cijena u kojoj se zbog učinkovitosti posve narušavaju i zanemaruju demokratičnost i sigurnost.

Pronalaženje mogućeg rješenja ujedno je otežano činjenicom što na starom kontinentu postoji snažna vjera u velike političke projekte i istodobno je prisutno nepovjerenje prema konkretnom svakodnevnom odlučivanju građana. To će sigurno biti teško rješivo pitanje na koje ne postoji jednoznačan odgovor, ali je Polšek posve u pravu kada ističe da se »nijedan narod nije ujedinjavao u Europu kako bi plaćao tuđe dugove, a još manje da se odrekne svog političkog suvereniteta« (str. 208).

Možemo čestitati autoru i izdavaču ove vrlo zanimljive i vrijedne knjige na ostvarenoj publikaciji, posve sigurni u njezinu buduću aktualnost. Zbirka kratkih eseja Darka Polšeka sigurno je djelo koje će sa zanimanjem moći čitati i naraštaji koji dolaze i koji će nam zavidjeti na izuzetno zanimljivom dobu kojeg smo danas svjedoci.

Predrag Bejaković
Institut za javne financije, Zagreb